



# Laat stad en regio bruisen

Naar één krachtig netwerk van  
onderscheidende stedelijke regio's,  
binnensteden én vitale kernen



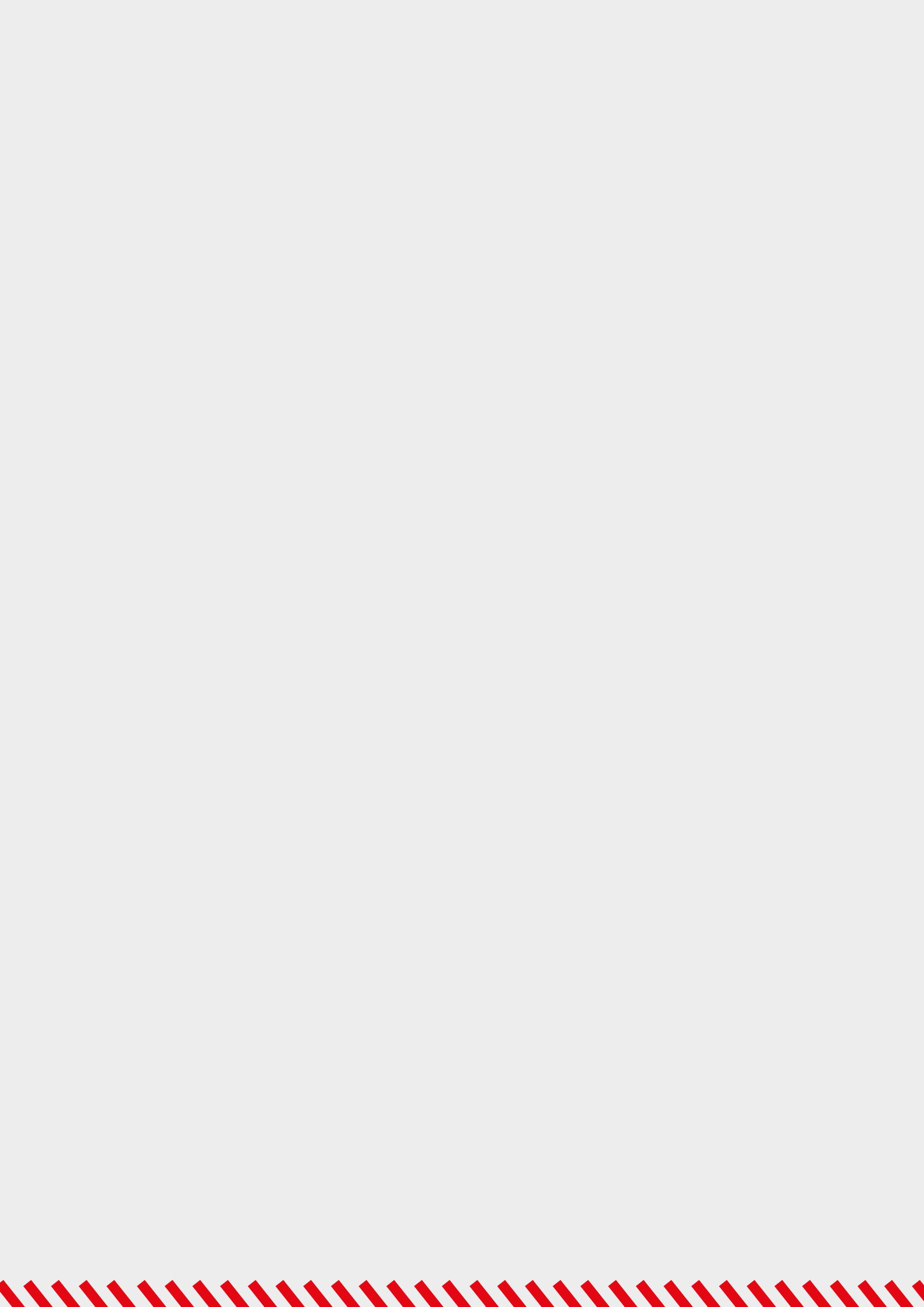
Gezamenlijke visie van

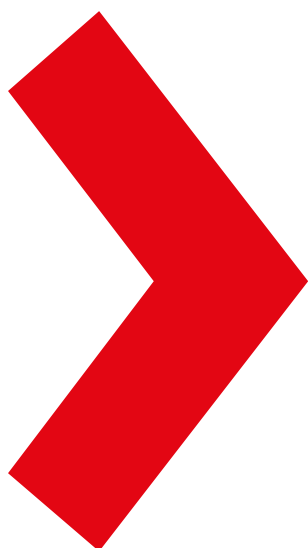


Interprovinciaal Overleg



Stedennetwerk  
G32





# Laat stad en regio bruisen

Naar één krachtig netwerk van  
onderscheidende stedelijke regio's,  
binnensteden én vitale kernen

## Colofon

Een gezamenlijke uitgave van VNO-NCW,  
MKB-Nederland, VNG, G32 en IPO.

Coverfoto: Flip Franssen/Hollandse Hoogte

April 2017

# › Laat stad en regio bruisen!

**Steden trekken steeds meer inwoners, bezoekers, kenniswerkers en ondernemers; dat biedt grote economische kansen. Andere regio's hebben moeite om hun aantrekkingskracht te behouden, zich staande te houden of krimpen zelfs. We zien hier wegwijnende binnensteden, leegstaande winkels, scholen en huizen en het wegtrekken van jongeren en hoger opgeleiden.**

Er dreigt een kloof tussen enkele succesvolle stedelijke regio's en andere regio's in Nederland. Om te zorgen dat veel meer steden en dorpen in héél Nederland bruisen en vitaal blijven, is een regionale aanpak rond grote en kleine steden cruciaal. Rijk, medeoverheden en bedrijfsleven moeten nauw samenwerken en scherpe keuzes maken om tot aantrekkelijke en onderscheidende stedelijke regio's te komen.

Maar regio's hebben meer te bieden dan functies en sterktes die ons land als geheel aantrekkelijker en leefbaar maken. Decentrale overheden én ondernemers in de regio zijn in staat om concrete oplossingen te ontwikkelen voor de transitieopgaven van Nederland: energietransitie en klimaatadaptatie, circulaire economie, digitalisering, mobiliteit. Wat werkt schalen we op, wat niet werkt stopt. Hiervoor moet ruimte komen, ook financieel.

## Gezamenlijke aanpak volgende kabinetsperiode

VNO-NCW, MKB-Nederland, VNG, G32 en IPO nodigen het kabinet als partner uit bij het ontwikkelen van aantrekkelijke en onderscheidende stedelijke regio's. Daarnaast kunnen en willen decentrale overheden en bedrijfsleven bijdragen aan de grote transitieopgaven waar Nederland voor staat. In die lijn past dat een volgend kabinet de volgende programma's opstart en deze partijen uitnodigt om daarin te participeren:

### 1. Programma Bruisende stedelijke regio's

- › Het kabinet sluit ten minste 15 regiodeals met samenwerkende decentrale overheden en bedrijfsleven. Het gaat om regiodeals met grootstedelijke regio's gericht op een aantrekkelijk nationaal en internationaal onderscheidend woon-, winkel-, verblijfs-, werk- en ondernemersklimaat en om deals met middelgrote en kleinere stedelijke regio's gericht op het transformeren naar bruisende binnensteden, vitale kernen en onderscheidende clusters. Dus geen 'one size fits all'. Niet heel Nederland in één keer, maar gefaseerd; samenwerkingsregio's met de beste integrale voorstellen komen het eerst aan bod. De deals sluiten aan bij de grote transitieopgaven van Nederland.

- › Ontwikkeling van onderscheidende visies en voorstellen voor regiodeals door decentrale overheden en ondernemers in regio's wordt desgevraagd ondersteund met externe denkkraft (ontwerpers, kunstenaars), expertise en relevante data.
- › De regionale samenwerking mag niet worden geblokkeerd door een kleine minderheid.
- › Het kabinet versterkt landelijke programma's voor het aantrekken en spreiden van internationaal toerisme en het aantrekken van talent, op basis van de onderscheidende kracht van de regio's.

### 2. Programma's grote transitieopgaven

- › Het kabinet nodigt decentrale overheden, bedrijfsleven en andere regionale stakeholders (zoals woningcorporaties) uit om via concrete projecten bij te dragen aan de realisatie van transitieopgaven. Het gaat om het versnellen van de energietransitie (CO2-neutrale woningen en scholen, zero-emission stadsdistributie en openbaar vervoer en energieopwekking en -opslag) via een Nationaal Programma met een krachtige en verbindende regie, digitalisering en data (smartcity-oplossingen, snel internet in het buitengebied), mobiliteit (OV, mobility as a service) en klimaatadaptatie, circulaire economie en herstructurerings- en transformatieprojecten in bestaand stedelijk gebied. Voorstellen zijn bij voorkeur opschaalbaar en/of exporteerbaar.
- › Het kabinet stelt per transitieopgave middelen beschikbaar voor publieke basisinvesteringen en een financiële bijdrage aan onrendabele business cases in de publieke en private sector. Een regionale aanpak gericht op concrete projecten, zorgt voor een snelle en slagvaardige uitvoering. Hierbij wordt aangesloten op investeringsprogramma's van decentrale overheden in 'Naar een duurzaam Nederland' en van ondernemersorganisaties in 'NL Next Level'.
- › Invest-NL is beschikbaar om projectontwikkeling te ondersteunen of rendabele projecten te (co)financieren, samen met decentrale overheden en bedrijfsleven financiële arrangementen, juridische kaders en andere maatregelen te treffen om investeringen op lokaal en regionaal niveau te versnellen, de ontwikkeling van innovaties aan te jagen en de kansen voor de regionale economie te benutten. Het kabinet zal ruimte creëren om binnen wetgeving regionaal te experimenteren/van de regels af te wijken, of waar nodig voor nationale opschaling regelgeving aan te passen.
- › Het kabinet komt tot integrale besluitvorming over de toekenning van middelen in een op te richten Nationale Strategische Transitie Board. In deze board zullen ook bedrijfsleven en decentrale overheden vertegenwoordigd zijn.



## Financieel kader

	Euro per jaar
<b>Programma Bruisende stedelijke regio's</b>	
- Regiodeals incl. ondersteuning regionale visievorming	200 mln
- Aantrekken en spreiden internationaal toerisme en aantrekken van talent	25 mln
<b>Programma's grote transitieopgaven</b>	Zie investeringsagenda's van de decentrale overheden en ondernemersorganisaties <a href="http://www.nl-nextlevel.nl">www.nl-nextlevel.nl</a>



➤ “Kleinere steden en platteland moeten aantrekkelijk zijn door hun menselijke maat en schoonheid. Grote steden moeten we groter maken: bijvoorbeeld met infrastructuur die je binnen het uur vanuit Eindhoven op Schiphol brengt”

Hans de Boer, voorzitter VNO-NCW

Manifest 'Laat stad en regio bruisen' aangeboden aan Ingrid van Engelshoven en Jan Maarten Paternotte door Jan van Zanen (voorzitter VNG/burgemeester Utrecht), Han Weber (Gedepu- teerde in Zuid-Holland namens IPO), Ferd Crone (Voorzitter G32/burgemeester Leeuwarden), Hans de Boer (voorzitter VNO-NCW) en Michaël van Straalen (voorzitter MKB-Nederland) en Claudia Zuiderwijk (voorzitter Raad van Bestuur Kamer van Koophandel) op 5 april bij Urban Farmers in Den Haag.



# ➤ 1. De opkomst van het stedelijk gebied

Grote steden worden meer en meer fysieke hubs van hoogwaardige innovatie, banen, dienstverlening en cultuur. Bewoners, bezoekers en ondernemers worden massaal aangetrokken door stedelijke regio's. Zij profiteren van elkaars nabijheid. Innovatie, de uitwisseling van data en kennis en het leveren van diensten die daarop gebaseerd zijn, vormen de nieuwe aantrekkingskracht van steden, zeker in combinatie met een sfeervolle, gezonde en groene omgeving met een hoog niveau van voorzieningen dat interactie faciliteert. Een groen netwerk in en om de steden versterkt de gezondheid van de bewoners, maakt steden leefbaar en draagt bij aan het opvangen van de gevolgen van klimaatverandering.<sup>1</sup>

Deze ontwikkeling zien we overal, maar ook in eigen land. Onze grotere steden trekken relatief makkelijk bezoekers en bewoners aan, maar moeten steeds harder internationaal concurreren om talent, investeringen en kapitaalkrachtige bezoekers. Zo profileren Amsterdam en Utrecht zich met creatieve en digitale industrie en zakelijke dienstverlening, de regio Eindhoven als brainport en onlangs herkend als mainport, Rotterdam als logistieke hub, Den Haag als stad van vrede en recht, Maastricht als bourgondische en culturele stad en Groningen als bruisende studentenstad. Maar ook middelgrote stedelijke regio's vormen steeds meer het centrum voor activiteiten in hun regio en hebben specifieke clusters van bedrijvigheid die internationaal moeten concurreren.

Tegelijk hebben veel regio's, zeker buiten de Randstad, juist vaak moeite om bewoners, bezoekers, banen en ondernemers vast te houden of aan te trekken. Dat komt bijvoorbeeld door onvoldoende onderscheidend vermogen of specialisatie om een goede aanvulling op of alternatief voor de grote steden te bieden. Bovendien verslechtert in deze gebieden de aantrekkingskracht van de binnensteden aanzienlijk door de toenemende winkelleegstand en afnemende voorzieningen. En kennen we krimpregio's als gevolg van de trek naar stedelijke regio's, waar de bevolking snel vergrijsst en ontgroent. Daarbovenop komt nog dat online winkelen, de deeleconomie en straks de zelfrijdende elektrische auto onze samenleving en leefomgeving in sneltreinvaart veranderen.

De opkomst van stedelijk gebied en verminderde aantrekkingskracht van andere gebieden, transformeert Nederland ingrijpend. We zien de toenemende verschillen tussen stad en land goed terug in de ontwikkeling van werk, inwoners en bedrijvigheid en ook in de waarde van woningen en de leegstand van winkels. Zie de factsheet met cijfers in de bijlage.

We moeten zorgen dat deze transformatie in goede banen wordt geleid, waarbij we de economische en sociale structuur van grote en kleinere stedelijke regio's op kortere en langere termijn duurzaam versterken. Dat is wat we willen bereiken. Wat kunnen een volgend kabinet, ondernemers, gemeenten en provincies dan gezamenlijk doen, ieder vanuit eigen kracht en rol? Hoe pakken we de kansen van verstedelijking en hoe zorgen we dat ook middelgrote steden, kleine gemeenten en dorpen vitaal en bruisend blijven, niet alleen in de Randstad maar in heel Nederland?

<sup>1</sup> Zie bijvoorbeeld het programma Groene Metropool van Staatsbosbeheer.

➤ “Steden en regio's winnen aan kracht als ze zich duidelijk profileren. Voortdurend werken aan je onderscheidende DNA om nieuwe bedrijvigheid en bezoekers aan te trekken. Een uitdaging voor zowel overheden als bedrijven. Juist daarom verkent de KvK samen met de partijen de mogelijkheden voor een actieprogramma gericht op ondernemers.”

Claudia Zuiderwijk, bestuursvoorzitter Kamer van Koophandel

## › 2. Nederland als één stedelijk netwerk, met diverse onderscheidende wijken

In vergelijking met wereldwijde megacities zijn onze ‘grote steden’ relatief klein. Maar bij elkaar vormen ze een internationaal onderscheidend stedelijk netwerk met verschillende sterktes die elkaar aanvullen. De vraag is hoe we ons stedelijk netwerk kunnen uitbouwen, zodat niet alleen grote steden, maar ook middelgrote steden, kleine gemeenten en dorpen hiervan kunnen profiteren.

Er zijn reeds vele initiatieven waarbij gemeenten, provincies en Rijk samenwerken met elkaar en met ondernemers en burgers.<sup>2</sup> Deze initiatieven laten zien dat ondernemers en decentrale overheden met hun lokale uitvoeringskracht oplossingen kunnen bieden voor vraagstukken die van nationaal belang zijn. Deze kracht wordt echter nog onvoldoende benut. Het Rijk is als partner nodig om gezamenlijk het onderscheidende vermogen van stedelijke regio's te bevorderen en knelpunten in regels of financiering weg te nemen en zo inhoudelijke regionale opgaven te kunnen aanpakken.

### **Onderscheidend vermogen van binnensteden en stedelijke regio's bevorderen**

Steden en dorpen zullen nog beter moeten kijken naar hun eigen rol en toegevoegde waarde in de regio en in het land. Waarop kan een gemeente zich nog onderscheiden? Niet elke gemeente kan straks én slim én groen én toeristisch zijn, of een aantrekkelijk winkelaanbod bieden met regionale aantrekkingskracht. De noodzaak om te handelen op basis van de eigen identiteit en toegevoegde waarde ten opzichte van andere gemeenten en regio's is evident.

Voor overheid én bedrijfsleven in stedelijke regio's blijkt het lastig om fundamentele keuzes te maken, om in de toekomst bruisend en vitaal te blijven. Metropoolregio's moeten hun con-

currentievermogen en vestigingsklimaat continu verbeteren. En in krimpgebieden moeten de dagelijkse basisvoorzieningen op peil blijven, maar er zullen ook winkels, woningen, scholen of andere voorzieningen moeten worden gesaneerd.

Er is niet één oplossing. Overheid en bedrijfsleven moeten samen in een regio inzetten op hun sterktes en nieuwe kansen.<sup>3</sup> Om zich zo afhankelijk van hun eigen DNA te onderscheiden op bijvoorbeeld leefomgeving, winkelen, cultuur, toerisme, recreatie of bepaalde innovatieve bedrijvigheid.

### **Regionaal DNA landelijk ondersteunen**

Verschillende stedelijke regio's (grote groeiende regio's, middelgrote regio's of krimpregio's) staan voor uiteenlopende uitdagingen. Het transformeren van binnensteden om deze aantrekkelijk te houden, het op peil houden van voorzieningen in krimpregio's, het meer spreiden of juist aantrekken van toeristen, een passend winkelaanbod zonder overcapaciteit, het benutten van digitale technologie om verkeer en energiegebruik te beheersen, het bouwen, verduurzamen, herbestemmen of juist saneren van woningen en bedrijfspanden, het stimuleren van innovatieve en onderscheidende technologie, het komen tot goede sociale en culturele voorzieningen voor burgers etc.



Ben van Hees (voorzitter van de G32 themagroep vitale binnensteden) geeft aan wat Arnhem en Nijmegen samen doen om deze steden bruisend te houden.

Bijna voor al deze opgaven geldt dat decentrale overheden en ondernemers deze niet alleen aankunnen. Maar dat ten minste een regionale aanpak nodig is en vaak ook ondersteund met een integrale landelijke coördinatie. Op sommige onderwerpen kunnen regio's van elkaar leren en is de opgave vergelijkbaar

<sup>2</sup> Bijvoorbeeld de Agenda Stad, de Retailagenda, de twaalf provinciale retaildeals, het rapport Maak Verschil, het Topteam Gastvrijheidseconomie, maar ook regionale initiatieven vanuit economic boards of andere regionale verbanden.

<sup>3</sup> Zie 'Kansrijk: sterk ondernemerschap voor de lokale en regionale economie' aangeboden door MKB-Nederland aan de VNG in mei 2016.

(best practices delen), op andere vlakken is juist diversiteit en complementariteit nodig (eigen DNA).

### **Bruisende binnensteden**

Leegstand, digitalisering en veranderingen in sectoren als retail, cultuur, horeca en zorg vereisen een nieuwe aanpak om binnensteden aantrekkelijk te houden en voorzieningen op peil te houden. Als we niets doen, houden we in Nederland maar enkele aantrekkelijke binnensteden over. Nieuwe functies, aanpassing van bestaand vastgoed, ondernemerschap en creativiteit zijn nodig. Dit vraagt om samenwerking tussen sectoren en overheden. En om integratie van digitale en fysieke kanalen. Kansarme winkels en winkelgebieden moeten worden omgebouwd naar bijvoorbeeld woonfuncties, cross-sectorale concepten moeten toelaatbaar zijn in bestemmingsplannen, overbodige (plan)capaciteit van winkels moet worden weggenomen, zorgfuncties verschuiven naar woningen etc. In krimpgebieden zouden publieke en private functies kunnen worden gecombineerd, zoals gemeentelijke dienstverlening, huisarts, apotheek, winkel, horeca, cultuur, peuterspeelzaal, school etc.

Culturele, culinaire en groene voorzieningen maken een binnenstad aantrekkelijk, zo blijkt uit onderzoek. Zij dragen bij aan ontmoeting en verbinding. Bovendien kunnen mensen uit de kunst-, cultuur- en creatieve sector samen met bedrijven en overheden werken aan een bruisende binnenstad.

Veel van de stedelijke transformaties gaan nu echter (te) langzaam, of zijn weinig vernieuwend. Gemeenten hebben bijvoorbeeld een financieel belang bij nieuwbouw en concurreren onderling op dezelfde regionale voorzieningen. En er kan weerstand zijn bij ondernemers tegen de komst van nieuwe, concurrerende concepten. Ook komen investeringen in omvangrijke transformatielocaties nu moeizaam van de grond door hoge ontwikkelkosten vooraf en een lange terugverdientijd, waardoor marktpartijen en gemeenten zelf die stap niet zetten. Dat vormt weer een rem op het verduurzamen van de bestaande bouw. Maar ook voor het versneld verplaatsen van winkels naar compacte centra en het transformeren naar woon- of zorgfuncties zijn investeringen en creativiteit nodig.

### **Aantrekken en meer spreiden van toeristische bezoekers**

Het mondiale reisverkeer neemt sterk toe. Steeds meer toeristen trekken naar onze grootste steden en de kust, waar het in bepaalde periodes meer dan druk is. Om toenemende drukte te beheersen én ten volle van de groeiemarkt te profiteren in gebieden buiten de Randstad, moeten we beter richting geven aan het inkomende toerisme. Dus spreiden in Nederland in de tijd en vooral in de ruimte.

Daarvoor moeten we de (inter)nationale bezoeker het perspectief geven van Nederland als één stad, met een divers aanbod verdeeld over verschillende wijken en verbonden met elkaar

op interesses en passies van de bezoekers. HollandCity, een concept ontwikkeld door het Nederlands Bureau voor Toerisme en Congressen (NBTC) met vele publieke en private partners, biedt een goed uitgangspunt om dit vorm te geven. Extra investeringen zijn nodig in de ontwikkeling en implementatie van HollandCity.

### **Sterke regionale clusters vragen een landelijke visie**

Nederland kent vele grote en kleine clusters van economische en innovatieve bedrijvigheid, die vaak concurreren met vergelijkbare clusters in het buitenland. Overheid, bedrijfsleven en onderwijs- en onderzoeksinstituten werken al regionaal samen aan betere condities voor deze clusters en om verder te investeren, innoveren en exporteren. Echter, het besef dat we voor ons verdienvermogen steeds meer afhankelijk worden van het succes deze clusters ontbreekt. Er is geen nationale ruimtelijk-economische visie op regionale concurrentiekracht. Regionale economische structuren moeten versterkt worden door een gezamenlijke inzet op het onderscheidende vermogen en de concurrentiekracht van onze clusters. Daarnaast moet ingezet worden op belangrijke succesfactoren voor bloeiende regio's: bereikbaarheid, beroepsbevolking en dynamische regionale ecosystemen.

### **Grote transitieopgaven**

Regio's hebben meer te bieden dan alleen onderscheidende functies en sterktes die ons land als geheel aantrekkelijker en leefbaar maken. Decentrale overheden én ondernemers in de regio zijn in staat om concrete oplossingen te ontwikkelen voor de transitieopgaven van Nederland: energietransitie, circulaire economie, klimaatadaptatie, digitalisering, mobiliteit. In partnerschap met het Rijk kunnen we deze uitvoeringskracht voor onze grote transitieopgaven nog veel beter inzetten.

### **Ruimte voor energietransitie**

Met het Klimaatakkoord van Parijs is duidelijk vastgelegd dat we de CO<sub>2</sub>-uitstoot met 80-95% moeten verminderen in 2050. Dat vergt een enorme transitie in onze woningen, gebouwen, bedrijven, mobiliteit en duurzame energieopwekking. Als we deze transitie goed aanpakken, biedt dat perspectief op nieuwe economische kansen en werkgelegenheid.

Rijk, decentrale overheden en het Nederlandse bedrijfsleven hebben de energietransitie omarmd. De transitie vraagt om investeringen en innovatie op nationale maar zeker ook op lokale en regionale schaal. Deze investeringen dragen niet alleen bij aan een duurzame toekomst van Nederland, maar scheppen ook grote economische kansen. Wanneer Nederland voorloper wordt in bijvoorbeeld het verduurzamen van het energiegebruik in woningen en het veranderen van de stedelijke mobiliteit, kunnen we die oplossingen wereldwijd wegzetten. Daarom is het van belang om Nederlandse oplossingen versneld te ontwikkelen, zodat we een zo groot mogelijk marktaandeel kunnen



➤ “Steden spelen een steeds belangrijkere rol bij de aanpak van maatschappelijke vraagstukken. Ik pleit daarbij vooral voor samenwerking. Tussen steden en hun omgeving, tussen steden onderling en tussen steden en bedrijfsleven en andere stakeholders. Het Rijk en de provincie zijn daarbij onze partners. De stap naar de steden en regio’s zijn we al eerder gaan maken. Kijk bijvoorbeeld naar het thema veiligheid en het sociaal domein. Al deze zaken worden nu geregeld in de regio’s. Ik voorzie dat we met de energietransitie ook die kant op gaan.”

Ferd Crone, burgemeester Leeuwarden, voorzitter G32

verwerven in deze groeimarkt en Nederlandse oplossingen wereldwijd kunnen vermarkten. Daarnaast levert deze transitie directe werkgelegenheid op, waarbij aandacht moet zijn voor de (deels) nieuwe kennis en vaardigheden die arbeidskrachten nodig hebben. Het arbeidsmarktbeleid en het onderwijs moeten hierop goed aangesloten worden.

De uitvoering van het Energieakkoord vereist een enorme inspanning van overheden, bedrijfsleven en burgers. Rijksbeleid moet voorzien in heldere doelen en langetermijninvesteringszekerheid. Bovendien moet het Rijk zorgen dat onrendabele toppen gesubsidieerd worden en innovaties gestimuleerd. Dit in aansluiting op provinciale energie innovatiefondsen. Deze generieke aanpak is echter niet voldoende. Op het concrete uitvoeringsniveau moet ruimte komen om in stad en regio energietransitieprojecten en innovatieve initiatieven van de grond te krijgen. Zo creëren we draagvlak en uitvoeringskracht voor deze opgave.

#### **Naadloze verbindingen tussen steden en dorpen en binnen steden**

Goede bereikbaarheid maakt stedelijke regio’s aantrekkelijker om te wonen, te werken en te recreëren en zorgt ervoor dat Nederland gaat functioneren als één stedelijk netwerk. Bestemmingen tussen steden in de Randstad - van deur tot deur - zouden binnen één uur bereikbaar moeten zijn. Maar ook daarbuiten moeten bestemmingen voor toeristen, werknemers en ondernemers beter bereikbaar worden. Het Rijk zal daarvoor investeringen in het hoofdwegennet en hoofdrailnet moeten intensiveren, vooral in de drukke verbindingen tussen stedelijke kernen en rond onze mainports, zeehavens en greenports. Daarnaast moet ingezet worden op slimme combinaties van auto, stedelijk OV, (elektrische) fiets en ander gedeeld vervoer om te komen tot naadloze en klimaatvriendelijke multimodale verbindingen naar en in de stad. Buiten de stedelijke regio zal

het OV anders ingericht moeten worden; vaste routes met vaste tijden voor grote bussen werken vaak niet meer.

Ook goederenvervoer in en rond de stad moet slimmer met minder opstoppingen en minder luchtvervuiling. Dit vereist publiek-private samenwerking, innovatie, kennisdelen en het wegnemen van belemmeringen in (lokale) regels, zoals de regulering van venstertijden, voertuigeisen en ruimte voor ontkoppelpunten.

Tot slot kan het reizen met openbaar vervoer door heel Nederland voor toeristen sterk worden vereenvoudigd, door contactloos betalen en reizen met bank- of credit card of de mobiele telefoon mogelijk te maken. De kosten van het reizen door Nederland als ‘stad’ moeten concurrerend worden met de kosten van het reizen met openbaar vervoer door grootstedelijk Londen of Parijs.

#### **Bundelen en aanjagen smart city projecten**

Een aantal stedelijke problemen kunnen we effectief aanpakken met behulp van digitale technologie. Het gaat dan bijvoorbeeld om de doorstroming van personen- en goederenvervoer, luchtvervuiling en criminaliteit. Ook kan digitale technologie worden gebruikt om de bezettingsgraad van gebouwen te verhogen. Of om het schoonhouden van de stad te richten op die plekken die daadwerkelijk vies zijn. Of om winkelgebieden als geheel beter te laten communiceren met de consument. Groei van de stedelijke regio’s kan zo op een duurzame manier plaatsvinden. Dit moet elke stad niet voor zichzelf uitvinden met eigen spelregels. Door investeringen te bundelen en samen te werken, zijn de innovatiekosten lager en kan kennis beter worden gedeeld. Het Rijk kan deze investeringen aanjagen en opschalen, samen met decentrale overheden en ondernemers.



### › 3. Regionale deals tussen Rijk, decentrale overheden en bedrijfsleven

Om genoemde transitie te realiseren, kan niet vertrouwd worden op alleen nationale kaders of alleen een regionale aanpak. Intensieve samenwerking, mede op de schaal van stedelijke regio's, is cruciaal om in te spelen op de transitieopgaven.

#### **Nieuw evenwicht tussen Rijk en decentrale overheden**

Mensen wonen, werken, leren, recreëren en gebruiken voorzieningen over de grenzen heen van de 388 gemeenten en vaak ook over de grenzen heen van provincies. Aan de randen van Nederland gaat dat zelfs over landsgrenzen heen. Vanuit dat perspectief kent Nederland ongeveer 60 daily urban systems:

dat is de schaal van de regio waarop veel burgers en ondernemers actief zijn.

De potentiële voordelen van ons netwerk van steden kunnen alleen benut worden wanneer alle betrokken partijen in stedelijke regio's goed samenwerken en afstemmen. Tussen stad en ommeland binnen een regio en tussen stedelijke regio's onderling. Hierbij moet de eigen onderscheidende kracht van een regio om ondernemers, bezoekers of kenniswerkers aan te trekken beter benut worden. De regio is het schaalniveau waarop integrale oplossingen kunnen worden gevonden voor de genoemde transitieopgaven.

Een volgend kabinet zal stedelijke regio's daarom moeten uitdagen én faciliteren om te komen tot een integrale en onderscheidende visie en actieagenda, die deelbelangen overstijgt. Daarvoor zal een slimme combinatie nodig zijn van meer ruimte voor regionale oplossingen (geen Haagse oplossingen op basis van one size fits all) en een versterkte inzet op regionale samenwerking door gemeenten, provincies en het Rijk. Provincies stimuleren daarbij de samenwerking en zetten waar nodig hun wettelijk instrumentarium in. Bovendien is een landelijke bijdrage aan onrendabele business cases in de publieke en private sector noodzakelijk.

## Ervaringen in het buitenland

We pleiten nadrukkelijk voor een aanpak, waarbij het Rijk partner wordt bij het ontwikkelen van aantrekkelijke en onderscheidende stedelijke regio's. Het kabinet kan de regionale economische structuur of aantrekkelijkheid van binnensteden

versterken door gemeenten, provincies en ondernemers uit te dagen om in gezamenlijkheid met goede voorstellen te komen. En waar nodig deze voorstellen te ondersteunen met middelen en ruimte in regels. Deze aanpak is niet nieuw. Landen als het Verenigd Koninkrijk en België hebben hier al ervaringen mee.

### VK: City deals and Local growth deals

De regering sluit deals met daarin afspraken die nodig zijn om regionale economische groei te bevorderen. Het gaat om het decentraliseren van bevoegdheden, gecombineerd met investeringen vanuit de regering. Die heeft hiervoor in totaal 12 miljard pond beschikbaar gesteld in een Local Growth Fund.

De deals worden niet gesloten met één gemeente, maar met een reeks gemeenten rond één grotere stad; een Combined Authority of een publiek-private Local Enterprise Partnership, met daarin lokale publieke bestuurders én ondernemers. Inhoud verschilt sterk per regio en hangt af van de regionale opgave. Het is een bottom-up-proces. Ook de overdracht van bevoegdheden aan de lokale overheid verschilt per deal.

Wetgeving is in de maak om verschillende bevoegdheden bij bepaalde regio's te leggen. Bijvoorbeeld rond veiligheid en criminaliteit en rond betalen voor vervoer. Dit leidt tot maatwerk, maar heeft ook het risico in zich van versnippering. In de praktijk zijn bevoegdheden nog beperkt gedecentraliseerd.

Deals betreffen allerlei per regio verschillende onderwerpen: infrastructuur (asfalt, openbaar vervoer, ICT breedband), commerciële vastgoed, woningen, CO<sub>2</sub>-reductieprojecten, onderwijs/skills, ondersteuning mkb.

### Vlaanderen: sterke steden

De Vlaamse regering sluit deals met steden die voorstellen doen om de leefbaarheid en kwaliteit van de binnenstad te vergroten. De aanpak is gericht op de ontwikkeling en uitvoering van specifieke projecten in de stad. Het moet gaan om innovatieve projecten die een hefboomfunctie hebben voor de hele stad en de leefkwaliteit verbeteren.

Er worden twee soorten subsidies verstrekt, waarbij voorstellen worden beoordeeld door een onafhankelijke jury. De eerste subsidie is bestemd voor de ontwikkeling van een stadsvernieuwingsproject (max. 90.000 euro per project); de tweede voor de onrendabele top van de uitvoering van een stadsvernieuwingsproject (max. 5 mln euro per project).

Het Vlaamse Fonds ter stimulering van (groot)stedelijke en plattelandsinvesteringen heeft in 2017 33 mln euro ter beschikking. De subsidies worden verleend aan de steden. Daarnaast is er een stedenfonds met structurele financiering van de leefbaarheid van dertien centrumsteden, en zijn er stadscontracten met deze centrumsteden.

## Voorstellen in rapport Maak Verschil

In Nederland heeft de studiegroep openbaar bestuur in het rapport Maak Verschil voorstellen gedaan om regionale samenwerking gericht op economische kansen en uitdagingen te bevorderen. Het voorstel is dat gemeenten in een regio samen met hun partners antwoorden formuleren op hun eigen economische opgaven. Daartoe regelen ze hun onderlinge samenwerking op een passende, niet vrijblijvende manier. De samenwerking heeft een publiekrechtelijke basis, bijvoorbeeld

door zelf een centrumgemeente aan te wijzen, of anderszins. Het Rijk borgt dat deze samenwerking binnen een periode van bijvoorbeeld twee jaar gerealiseerd wordt. Deze regionale verbanden worden uitgenodigd om een economisch programma te maken dat richting geeft aan en verbinding legt tussen sectoren, met betrokkenheid en deelname door bedrijfsleven, kennisinstellingen, burgers.



## Aanpak voor een volgend kabinet

Op basis van de kansen en uitdagingen voor stedelijke regio's, de ervaringen in het VK en Vlaanderen en de voorstellen in Maak Verschil, komen we tot een aanpak voor een volgend kabinet om de ontwikkeling van bruisende steden en krachtige regio's te faciliteren:

### 1. Een onderscheidende visie op basis van eigen DNA

Het kabinet zal decentrale overheden uitnodigen om binnen 18 maanden gezamenlijk met ondernemers, kennisinstellingen en bewoners te komen tot een regionale visie.<sup>4</sup> Met scherpe keuzes voor de toekomst op basis van het eigen DNA en met onderscheidende en complementaire functies in elke regio. Focus ligt op de inhoudelijke opgaven van binnensteden en vitale kernen, onderscheidende clusters en concurrerende metropoolregio's.

Om deze visies en voorstellen te ontwikkelen is externe denkkracht nodig van ontwerpers, kunstenaars en experts, die kunnen helpen om te komen tot vernieuwende integrale oplossingen die individuele belangen overstijgen en op draagvlak kunnen rekenen. De aanpak vraagt bovendien om organiserend vermogen en procesbegeleiding om decentrale overheden en ondernemers bij elkaar te brengen. Naast de inzet vanuit regionale partijen, zal procesgeld nodig zijn om dit per regio goed in te vullen. Dat kan gefaseerd over een kabinetsperiode.



Jan Meerman (directeur InRetail) en Eus Peters (directeur RND) & Hamit Karakus (directeur Platform31) aan de slag tijdens de werksessie 'Maak verschil voor stad en regio'.

### 2. Fonds voor regionale deals

Het Rijk nodigt regio's uit om op basis van die visies te komen met innovatieve voorstellen die de economische kracht en het onderscheidende vermogen versterken. Een fonds van het Rijk (200 mln per jaar) zorgt voor de nodige cofinanciering van deze concrete projectvoorstellen van decentrale overheden en ondernemers om de regionale visie te realiseren. Deze middelen moeten niet worden gericht op herverdeling, maar op het structureel versterken van de regionale economie en leefbaarheid. Het gaat om grote robuuste projecten, die alleen rondkomen met een significante financiering van het Rijk. Alleen voorstellen met een regionale inbedding, die gedragen worden door het lokale bedrijfsleven komen in aanmerking. Deze voorstellen worden door een onafhankelijke commissie beoordeeld. Afhankelijk van de inhoudelijke opgave in de regio, wordt afspraken gemaakt over:

- › **Bruisende binnensteden en vitale kernen**, gericht op regio's waar de aantrekkelijkheid van de binnensteden en kernen onder druk staat, mede door overaanbod van winkels in aanloopstraten en periferie, veranderende consumentenvoorkeuren of krimp. Nieuwe functies als wonen en zorg, maar ook innovatieve cross-sectorale concepten zijn nodig om een bruisende aantrekkelijke binnenstad te behouden. Bij de deals moeten lokale retail, horeca, vastgoed, woningcorporaties, zorg- en cultuurondernemers worden betrokken. Er is aandacht voor het versterken van de samenwerking om als één binnenstad de consument te benaderen, voor verplaatsing van winkels naar compacte centra, of indien nodig naar sloop. Om overcapaciteit en verspilling van publieke middelen te voorkomen, worden afspraken gemaakt waar welke regionale functies belegd worden rond kantoren, zorg, winkels, bedrijventerreinen, cultuurvoorzieningen etc.
- › **Regionale groei**, gericht op het versterken van regionale concurrentiekracht in onderscheidende clusters.<sup>5</sup> Het verdienvermogen van een regio wordt versterkt door inzet op innovatieve regionale clusters (triple helix) inclusief de aansluiting van onderwijs en onderzoek. Bedrijventerreinen of campussen moeten aantrekkelijke vestigingslocaties bieden met ruimte voor interactie, creativiteit, startups en moeten goed ontsloten zijn. Deze integrale aanpak

<sup>4</sup> Bestaande regionale structuren waarin ondernemers, ondernemersverenigingen, decentrale overheden en kennisinstellingen samenwerken kunnen hierbij benut worden. Zie voor een uitgebreid overzicht het SER-advies 'Regionaal Samenwerken: Leren van praktijken', februari 2017.

<sup>5</sup> Zie bijvoorbeeld clusters zoals Food Valley in Wageningen, Energy Valley in Noord Nederland, en verschillende chemieclusters in Nederland.

<sup>6</sup> Metropoolregio's hebben al visies ontwikkeld en belangrijke thema's geïdentificeerd. Zie de Roadmap Next Economy van de Metropoolregio Rotterdam Den Haag, de ruimtelijk-economische agenda van de Metropoolregio Amsterdam, Brainport in de regio Eindhoven. Deze vormen een goede basis om te komen tot concrete voorstellen om de economische structuur en internationale concurrentiepositie te verstevigen.

<sup>7</sup> De recent verschenen studie Blind Spot van Deltametropool laat zien dat investeren in groen onze internationale concurrentiekracht vergroot.



➤ “In Vlaanderen kwam sinds 2002 een opmerkelijke stadsvernieuwing uit de startblokken. De Vlaamse overheid daagt sindsdien steden en ondernemers uit om innoverende projecten te ontwikkelen die als een hefboom werken voor de stadscentra. ‘Vlaanderen is sterke steden’ is het fonds dat de beste voorstellen deskundig begeleidt en subsidieert. Genk, Geel, Oostende en Lier zijn maar enkele steden die daardoor de algemene leefkwaliteit in hun centrum aanzienlijk hebben verbeterd.”

Jacky Scherens, LIFE, ontwikkeling vastgoed

### Grensregio's

Onze buurlanden vormen een belangrijke afzetmarkt voor ondernemers in de grensregio. Nederland heeft ruim 1000 km grens, maar deze kan in die regio's een belemmering vormen voor economische ontwikkeling. Zie bijvoorbeeld de Euregio Maas-Rijn. Deze regio biedt een nog groter potentieel aan economische groei als over landsgrenzen heen wordt samengewerkt.

De agenda van het Actieteam Grensoverschrijdende Economie en Arbeid moet daarom voortvarend opgepakt worden. De Limburgse Werkgeversvereniging (LWV) organiseert al matchmakingsessies voor bedrijven en brengt kennisinstituten en bedrijven samen. Het sluiten van regiodeals met decentrale overheden en ondernemers uit Duitsland en/of België zou voor een stevige impuls kunnen zorgen.

moet specialisaties bevorderen waarin Nederland mondiaal in de voorhoede meedoet.

- **Concurrerende metropoolregio's**, gericht op het versterken van de internationale concurrentiekracht van grootstedelijke regio's rond de steden: Amsterdam, Rotterdam-Den Haag, Utrecht en Eindhoven.<sup>6</sup> Deze deals zijn gericht op grootstedelijke uitdagingen zoals het beter aantrekken en huisvesten van (internationale) kenniswerkers en ondernemers. Door investeringen in bijvoorbeeld stadslogistiek, innovatie, cultuur en groen.<sup>7</sup> En in het faciliteren van groei van het stedelijk gebied over de gemeentegrens heen, telkens gebaseerd op de specifieke uitdagingen en onderscheidende kracht van de betreffende metropoolregio.

### 3. Aantrekken en spreiden van toerisme via HollandCity

Er komt een nationaal fonds waaruit overheid en bedrijfsleven samen investeren in de ontwikkeling en implementatie van het

door NBTC en sector ontwikkelde concept 'HollandCity'. Het Rijk stelt hiervoor 15 mln euro per jaar beschikbaar. Dit fonds maakt het mogelijk om in Nederland een solide stedelijke toeristische structuur te realiseren en toerisme beter te trekken en te spreiden. Het fonds werkt als hefboom voor diverse stakeholders om inhoudelijk en financieel mee te gaan doen aan een geheel nieuwe aanpak. Op basis van Nederlandse trots, waarbij samenwerking de sleutel is om specifieke kenmerken van regio's te benadrukken, in plaats van versnippering en concurrentie op regionaal niveau.

Er komt een publiek-private taskforce om het fonds vorm te geven. Het fonds is gericht op onderzoek, innovatie en productontwikkeling voor aantrekkelijke, toegankelijke en unieke bestemmingen en de marketing daarvan. Hiermee kunnen gereed liggende plannen met vaart in uitvoering worden genomen.

#### 4. Leren door te doen, kennis delen

Er komt een publiek-privaat kennis- en innovatieplatform voor deze regionale deals, waarin de ervaringen besproken worden. Doel hiervan is om te leren en goede ervaringen uit te wisselen. Maar ook kunnen hier knelpunten rond regionale samenwerking, beleidsverkokering of vertragingen in de uitvoering aan de orde gesteld worden. Signalen kunnen dan tijdig worden doorgeleid naar politieke beslissers, om knelpunten op te lossen.

Waar een aanpak succesvol is, kan deze niet alleen als voorbeeld dienen voor andere steden in Nederland, maar kan deze ook als oplossing dienen voor vergelijkbare knelpunten in stedelijke regio's over de hele wereld.

#### Human cities

De VN heeft voor de periode tot 2030 zeventien sustainable development goals vastgelegd. Eén van de doelen is om steden en dorpen inclusief, veilig, robuust en duurzaam te maken. De Human Cities Coalition wil in megacities in de wereld de leefbaarheid en inclusiviteit

verhogen. Hier werken Nederlandse bedrijven (AkzoNobel, ABN AMRO, Arcadis etc), overheden (VNG International, Buza, FMO) en NGO's (ICCO, Slum Dwellers International) samen aan oplossingen. Bijvoorbeeld voor steden als Jakarta en Manila.



➤ “Toeristen komen af op enkele hotspots in Nederland. Als we die kunnen verleiden om unieke plaatsen in héél Nederland te bezoeken, ontlasten we plekken als Amsterdam en creëren we meer werk en perspectief in regio's die dat juist nu goed kunnen gebruiken.”

Michaël van Straalen, voorzitter MKB-Nederland

➤ “In dit manifest spreken decentrale overheden en ondernemers het Rijk aan om als partner mee te werken aan de opgaven in de regio’s. En dat is nodig, gelet op wat ons te doen staat voor de energie-transitie en het vitaliseren van de stedelijke gebieden. Dit manifest sluit ook naadloos aan op de gezamenlijke investeringsagenda ‘Naar een duurzaam Nederland’ van IPO, VNG en de Unie van Waterschappen. Op naar een bruisend en duurzaam Nederland!”

Ank Bijleveld-Schouten, voorzitter IPO en Commissaris van de Koning in de provincie Overijssel

## 5. Flankerend beleid

Deze deals moeten begeleid worden door het Rijk met flankerend beleid. Dat geldt in ieder geval voor de volgende thema’s:

- *Doorlichten van wetgeving, ruimte voor experimenten*  
Bestaande regelgeving moet worden doorgelicht met het oogmerk om ondernemerschap en aantrekkingskracht van steden en vitale kernen te bevorderen, zoals de regels voor woningbouw en fiscale (btw)-regels die aan de transformatie van bestaand vastgoed in de weg staan. Transactiekosten voor stedelijke herverkaveling kunnen worden verlaagd. Bovendien kan er meer experimenteer-ruimte komen in regelgeving voor decentrale overheden en ondernemers, om lokale problemen via maatwerk aan te pakken. Zo ontstaat ruimte voor stedelijke regio’s om zich vernieuwend te onderscheiden.
- *Beschikbaarheid van regionale kengetallen*  
Om te kunnen inspelen op het regionale DNA, is van belang dat objectieve data beschikbaar zijn, om de regionale economische structuur te kunnen duiden. Inzicht is immers een belangrijke voorwaarde voor beleidsmakers én ondernemers om te kunnen inspelen op de behoeften van bewoners en bezoekers. Het gaat bijvoorbeeld om het real time vrijgeven van informatie over beschikbare parkeerplaatsen, files en passantenstromen voor burgers en bedrijven. Huidige beschikbare gegevens sluiten nog niet goed aan op de betreffende regio’s. Hiervoor stelt het Rijk 5 mln euro per jaar ter beschikking.
- *Kaders voor samenwerking en ontwikkeling*  
De regionale samenwerking mag niet worden geblokkeerd door een kleine minderheid. Het Rijk zal bovendien met de Nationale Omgevingsvisie contouren vastleggen rond stedelijke ontwikkeling en meer ruimte creëren voor wonen in de gebieden rond de steden, infrastructuur etc.

Provincies vervullen een programmerende rol voor regionale economische en ruimtelijke ontwikkelingen. De nieuwe Omgevingswet maakt het mogelijk dat provincies instructieregels opnemen in hun omgevingsverordening waarmee bovenlokale afstemming tussen gemeenten kan worden afgedwongen, op het gebied van wonen, retail, kantoren en bedrijventerreinen om daarmee overcapaciteit en leegstand te voorkomen.

- *Regionaal grondbeleid*  
Overcapaciteit van commercieel vastgoed moet worden voorkomen. Dit vraagt om een sterke regionale afstemming over ruimtelijke ordening en grondbeleid.
- *Aantrekken van kenniswerkers*  
Onze grote steden doen mee aan een felle internationale concurrentieslag om investeringen in kennis en talent. Om talent aan te trekken zijn carrièrekansen en een aantrekkelijk leefklimaat met bruisende binnensteden en mooie natuurgebieden van belang. Maar minstens zo belangrijk zijn de (fiscale) regelingen die erop zijn gericht om Nederland aantrekkelijk te maken voor kenniswerkers en voor talent met expertise die niet direct voorhanden is in Nederland. Deze zouden moeten worden versterkt om onze concurrentiepositie te verstevigen.
- *Human Capital*  
In een aantrekkende economie wordt, zeker in stedelijke omgevingen, steeds duidelijker dat er een toenemende mismatch is op de arbeidsmarkt. Aan de ene kant zijn er moeilijk vervulbare vacatures; aan de andere kant lopen de aantallen mensen die een beroep moeten doen op een participatiewet-uitkering (bijstandsuitkering) niet terug. Dat fenomeen doet zich onder andere voor aan de zgn. onderkant van de arbeidsmarkt. Samen met sociale partners zijn arbeidsmarktregio’s bezig na te denken hoe zij het aantal mensen die arbeidsfit en job ready zijn

kunnen vergroten (gemeenten zijn hiervoor verantwoordelijk). Verder speelt een meer soepele overgang van onderwijs naar arbeidsmarkt een rol. Instrumenten die ingezet kunnen worden zijn: individuele job-trainingen, leerwerkplekken, 'tussenvoorziening' tussen school en arbeidsmarkt om de sluitende aanpak voor jongeren die geen startkwalificatie kunnen halen te realiseren en het Perspectiefjaar. Provincies stellen Human Capital Agenda's op. In de arbeidsmarktregio's werken kennis- en onderwijsinstellingen samen om de vraag en het aanbod van mensen op de arbeidsmarkt beter op elkaar aan te laten sluiten en ervoor te zorgen dat goed opgeleide mensen beschikbaar zijn voor de regio-specifieke transitie (energie, circulair, klimaat).

## 6. Programma's grote transitieopgaven

Op een aantal thema's kan gesteld worden dat regionale deals onvoldoende zijn om tot de gewenste nationale afstemming te komen. Het gaat bovendien niet om regionaal onderscheidend vermogen, maar juist om coördinatie, afstemmen op landelijke schaal en van elkaar leren. Daarvoor is een andere aanpak nodig, waarbij Rijk, decentrale overheden en ondernemers samenwerken en investeren in verschillende opgaven, zoals:

- a. Versnellen van de energietransitie en inzet op klimaatadaptatie en circulaire economie.
- b. Realiseren van naadloze verbindingen tussen steden en dorpen en in steden.
- c. Ontwikkelen van smart city oplossingen en digitale bereikbaarheid in het buitengebied.
- d. Herstructurerings- en transformatieprojecten in het binnenstedelijk gebied.

Om deze transitie te versnellen met behulp van de uitvoeringskracht van publieke en private regionale partijen, zet een volgend kabinet in op de volgende acties:

- › Het kabinet nodigt decentrale overheden, bedrijfsleven en andere regionale stakeholders (zoals woningcorporaties) uit om via concrete projecten bij te dragen aan de realisatie van de genoemde transitieopgaven. Voorstellen zijn bij voorkeur opschaalbaar en/of exporteerbaar.
- › Het kabinet stelt per transitieopgave middelen beschikbaar voor publieke basisinvesteringen en een financiële bijdrage aan onrendabele business cases in de publieke en private sector. Een regionale aanpak gericht op concrete projecten, zorgt voor een snelle en slagvaardige uitvoering. Hierbij wordt aangesloten op investeringsprogramma's van decentrale overheden in 'Naar een duurzaam Nederland' en van ondernemersorganisaties in 'NL Next Level'.

- › Invest-NL is beschikbaar om projectontwikkeling te ondersteunen of rendabele projecten te (co)financieren, samen met decentrale overheden en bedrijfsleven financiële arrangementen, juridische kaders en andere maatregelen om investeringen op lokaal en regionaal niveau te versnellen, de ontwikkeling van innovaties aan te jagen en de kansen voor de regionale economie te benutten. Het kabinet zal ruimte creëren om binnen wetgeving regionaal te experimenteren/van de regels af te wijken, of waar nodig voor nationale opschaling regelgeving aan te passen.
- › Het kabinet komt tot integrale besluitvorming over de toekenning van middelen in een op te richten Nationale Strategische Transitie Board. In deze board zullen ook bedrijfsleven en decentrale overheden vertegenwoordigd zijn.

## Versnellen van de energietransitie<sup>8</sup>

Om de energietransitie versneld van de grond te krijgen, loopt de uitvoering van het Energieakkoord voor duurzame groei via een nationaal programma met een krachtige en verbindende regie van het Rijk, in combinatie met regionale uitvoeringsprojecten en -strategieën. Tevens worden vlaggenschipprojecten opgestart, in samenwerking met bedrijfsleven en decentrale overheden, die anders niet van de grond komen. Door een gerichte aanpak worden risico's verkleind, knelpunten in regelgeving opgelost en samenwerking bevorderd. De projecten leren ons wat werkt en wat niet werkt en worden breed gedragen. Voorbeelden van deze projecten voor een volgende kabinetsperiode:

- › Aanpassing van 100.000 woningen naar CO<sub>2</sub>-neutraal energiegebruik.
- › 8.000 scholen verduurzamen, om meer eenheid te brengen in de aanpak.
- › Bouw van eerste bio-raffinaderij van Europa.
- › Warmtenet rond Schiphol (gecombineerd met datacenters, tuinders en kantoren) en Rijnmond (industrie Rijnmond, tuinders Westland, Den Haag en Leiden).
- › Projecten rond de opslag van energie.

Een vergelijkbare nationale aanpak in combinatie met regionale uitvoeringsprojecten en -strategieën wordt ook ingericht voor de andere transitieopgaven, zoals circulaire economie en klimaatadaptatie.

## Realiseren van naadloze verbindingen tussen steden en dorpen en in steden<sup>9</sup>

Net als in de energietransitie zal een volgend kabinet moeten inzetten op vlaggenschipprojecten, in samenwerking met bedrijfsleven en decentrale overheden. Door een gerichte

<sup>8</sup> Zie bijvoorbeeld de investeringsagenda's 'Naar een duurzaam Nederland' van VNG, IPO en UVW en 'Energie voor de toekomst: van nota's naar uitvoering' van VNO-NCW, MKB-Nederland en LTO-Nederland

<sup>9</sup> Zie bijvoorbeeld het Manifest 'Vooruit!' van de Mobiliteitsalliantie, 16 december 2016



aanpak worden risico's verkleind, knelpunten in regelgeving opgelost en samenwerking bevorderd. Voorbeelden van deze projecten voor een volgende kabinetsperiode:

- › In één uur van deur tot deur tussen de grote steden met OV.
- › Ontwikkelen van mobility as a service buiten verstedelijkt gebied, met collectief deur-tot-deur vervoer als alternatief voor stadsbussen.
- › Eén toeristenpas voor OV in Nederland, zoals in grootstedelijk Londen of Parijs.

### **Ontwikkelen van smart city oplossingen en digitale bereikbaarheid in buitengebied<sup>10</sup>**

Een volgend kabinet zou een ministerieel topteam moeten vormen om een impuls te geven aan de kansen van digitalisering. Die kansen zijn evident in maatschappelijke domeinen als de zorg, mobiliteit energie, onderwijs, maar ook in de regio: steden en dorpen. Veel steden zijn samen met ondernemers al actief bezig om met digitale technologie te experimenteren. Initiatieven zijn veelal lokaal en versnipperd, terwijl steden juist van elkaar kunnen leren, niet het wiel opnieuw hoeven uit te vinden en juist samen standaarden kunnen ontwikkelen. Daarom is meer nationale coördinatie en financiële ondersteuning vanuit het Rijk nodig om deze initiatieven met kracht te versnellen. Dat moet over departementen heen en met ruimte om in de regio te experimenteren, als onderdeel van een bredere

digitaliseringsagenda. Dat wordt ook bepleit in de NL Smart City Strategie, die steden, ondernemers en wetenschapper hebben opgesteld. In aanvulling daarop zal geïnvesteerd moeten worden in snel internet in het buitengebied.

### **Binnenstedelijk bouwen<sup>11</sup>**

De aanhoudende, omvangrijke vraag naar woningen maakt het noodzakelijk én mogelijk dat verouderde bedrijventerreinen en andere, onderbenutte gebieden in onze steden worden getransformeerd naar nieuwe, aantrekkelijke en duurzame (gemengde) woonmilieus. Daarmee wordt de economische potentie van onze steden beter benut, creëren we nieuwe werkgelegenheid, trekken we de stedelijke woningmarkt vlot, verbeteren we de betaalbaarheid van het wonen en bevorderen we de leefbaarheid en duurzaamheid van onze gebouwde omgeving. Voorgesteld wordt een Intensiveringsprogramma Binnenstedelijke Gebiedstransformatie waarin marktpartijen, decentrale overheden, maatschappelijke organisaties en het Rijk samenwerken. Daarmee kan de basis worden gelegd voor integrale gebiedstransformatiefondsen om complexe binnenstedelijke gebiedsopgaven te versnellen en op te schalen. Van het Rijk verwachten we een financiële bijdrage aan de (deels) onrendabele investeringen in infrastructurele aanpassingen, OV-voorzieningen en excessieve kosten van verwervingen en milieusaneringen en behoud van cultuurhistorische waarden ten behoeve van de complexere transformatiegebieden.

<sup>10</sup> Zie bijvoorbeeld de NL Smart City Strategie, the future of living, januari 2017 en 'Investeren in een digitale kwantumsprong' van VNO-NCW, MKB-Nederland en LTO-Nederland.

<sup>11</sup> Zie bijvoorbeeld het Manifest Binnenstedelijke Gebiedstransformaties, 8 maart 2017



“Nederland is een dunbevolkte middelgrote stad in de wereld. Steden en regio's zijn bij ons slechts wijkjes en buurtjes. En daarmee ook meteen alles wat we hebben. Vanuit deze situatie zijn wij sinds jaar en dag koploper op het gebied van innovatie, kennis en wetenschap, creativiteit en ondernemerschap. Wat mij betreft kun je dus stellen dat die regionale pleisterplaatsen het best gesitueerd zijn voor het aanpakken van de mondiale uitdagingen, wat ons uiteindelijk als Nederland verbindt en welzijn en economische vernieuwing brengt. Aan de slag! Jullie doen ertoe!”

Ruud Koomstra, voorzitter Raad van Bestuur European Center for Climate Change Solutions

# Bijlage: Factsheet

## In de Randstad en grotere steden daarbuiten groeit de economie harder en ontstaan meer banen:

- › In 2015 lag de economische groei in grote steden ruim boven het gemiddelde van 2,0% in heel Nederland. In Den Bosch groeide de economie met 3,6%, in de regio Eindhoven met 3,0%, in Amsterdam met 2,9%, in Utrecht met 2,6%, in Rotterdam met 2,5%.
- › In stedelijke regio's steeg het aantal banen de afgelopen 20 jaar met 30%, terwijl daarbuiten met 20%. Vooral Amsterdam, Utrecht en Eindhoven deden het goed, terwijl Rotterdam en Den Haag wat achterbleven. Het aantal kenniswerkers in de steden is bovengemiddeld: 62% werkt in steden, 82% in stad en directe omgeving.
- › Middelgrote steden, kleine gemeenten en dorpen groeien minder dan gemiddeld, maar er zijn ook uitzonderingen in regio's waar clusters van bedrijven rond logistiek, technologie, voeding of industrie zich door specialisatie nationaal en internationaal onderscheiden.
- › Veel banen voor laag en middelhoogopgeleide mensen verdwijnen, vooral in middelgrote steden, kleine gemeenten en dorpen. Het gaat om sectoren als retail, zorg, cultuur en industrie. Veel kleine supermarkten en non-food winkels sluiten en de verdergaande automatisering en internationale concurrentie van webwinkels kan 55.000 - 130.000 banen kosten.

## Grote steden kennen een sterke bevolkingsgroei, trek van hoger opgeleiden en hoge woningprijzen:

- › De helft van de Nederlandse bevolking woont in de stad; driekwart in stad en directe omgeving. Sinds 2005 ligt de bevolkingsgroei in steden hoger dan het landelijk gemiddelde en die ontwikkeling zet zich door: driekwart van de bevolkingsgroei tot 2025 gaat naar de grote steden met meer dan 100.000 inwoners.
- › Vooral hoger opgeleide mensen, jongeren en immigranten willen in of in de buurt van een grote stad wonen. Maar ook ouderen worden aangetrokken door stedelijke voorzieningen.
- › In zo'n honderd kleinere gemeenten - vooral in regio's in de periferie van Nederland - krimpt de bevolking. Jonge mensen trekken voor werk of studie weg naar de stad. In krimpregio's zal de vergrijzing sterk oplopen, naar 27% 65-plussers in 2025, terwijl die in de vier grote steden beperkt blijft tot 15%. In deze kleine gemeenten neemt het aantal basisschoolkinderen in de periode 2009 - 2023 met 20% af, terwijl dat in grote steden juist met 20% groeit.
- › Het aanbod van woningen beweegt niet voldoende snel mee met de trek naar de stad, waardoor de regionale verschillen in woningprijzen sterk toenemen. Hogere woningprijzen in grote steden leiden ertoe dat mensen toch kiezen voor een woning buiten de stad.

## Middelgrote steden, kleine gemeenten en dorpen kampen met leegstand in winkels en uitholling van binnensteden:

- › Meer dan honderd gemeenten hebben een structureel overaanbod van winkels; voor heel Nederland is het overaanbod zo'n 20%. Dit overaanbod zit vooral in middelgrote en kleinere gemeenten. Veelal gaat het om krimp-



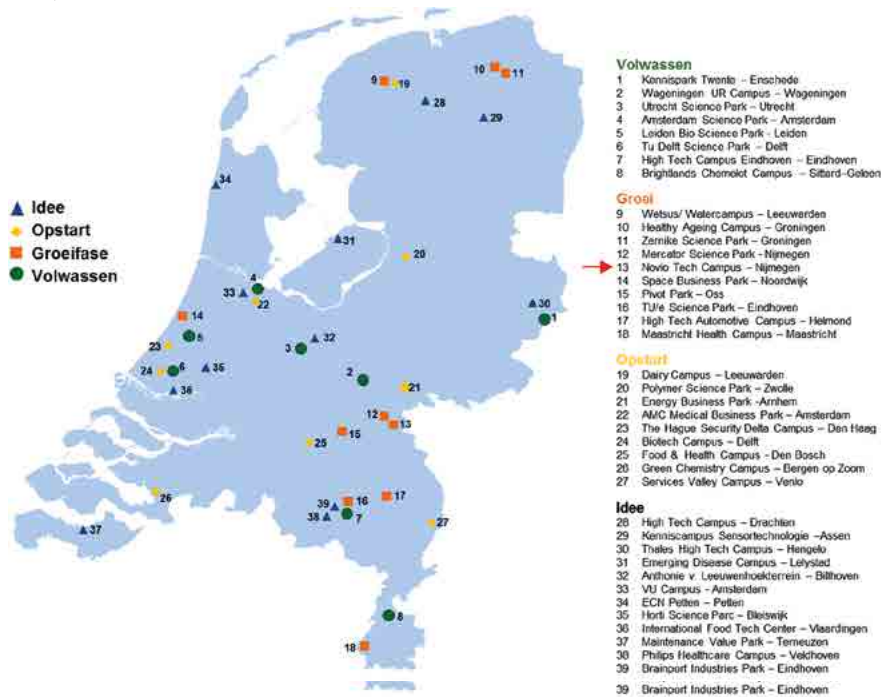
gemeenten of gemeenten die met hun winkelgebied een regionale functie nastreven. Ondanks de leegstand van meer dan 10%, is nog veel nieuwe (onnodige) winkelruimte gepland.

**Internationale concurrentie om kenniswerkers en toeristen**

- › Grote steden ervaren steeds meer de internationale concurrentieslag om kenniswerkers. Door hen een goed woon-, leef- en werkklimaat te bieden, ontstaat de basis voor een innovatieve en hoogwaardige regionale economie.

- › Er is een strijd om de internationale (vermogende) toerist. In de periode 2010 - 2014 stegen de bestedingen van buitenlandse toeristen in Nederland met 32,5% naar 16,4 mld euro. Toeristen komen vooral naar Amsterdam en de kust, maar daar lopen we tegen de grenzen aan met hoge concentraties toeristen. Nederland heeft meer ruimte en potentie voor een aantrekkelijk aanbod, maar dat wordt nog niet benut.

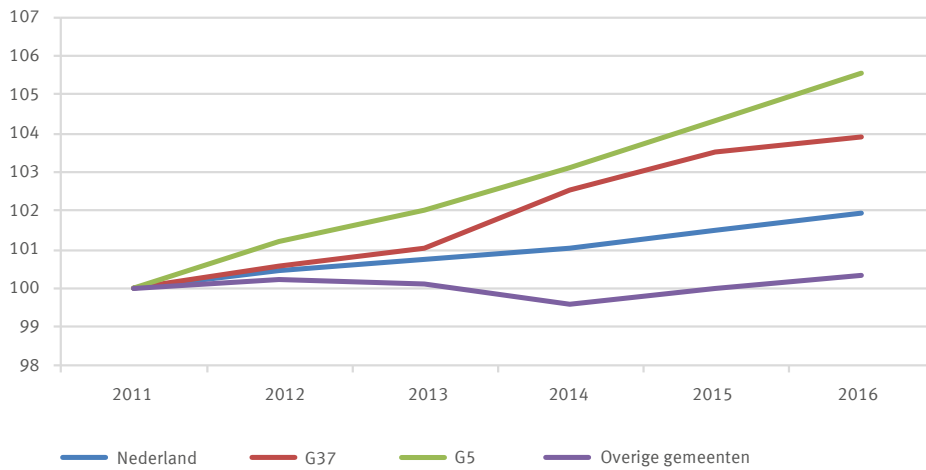
**Campusontwikkeling in Nederland**



› “Ondernemers, kennisinstellingen en overheden werken steeds beter samen aan het versterken van de economie, zowel nationaal als regionaal. Ik zie dat in mijn eigen regio Foodvalley, waar we een gezamenlijke visie en projectenagenda hebben om de regio te laten uitgroeien tot een Europese topregio en een regio waar iedereen mee kan doen. In G32-verband werken we samen met andere regio’s. Onlangs was ik in Sittard-Geleen, met een internationaal toonaangevend chemiecluster. Iedere regio heeft een eigen DNA, gezamenlijk zorgen we voor een sterk land. We nodigen het Rijk uit om mee te doen in deze ontwikkeling!”

Willemien Vreugdenhil, wethouder in Ede, voorzitter pijler Economie en Werk G32

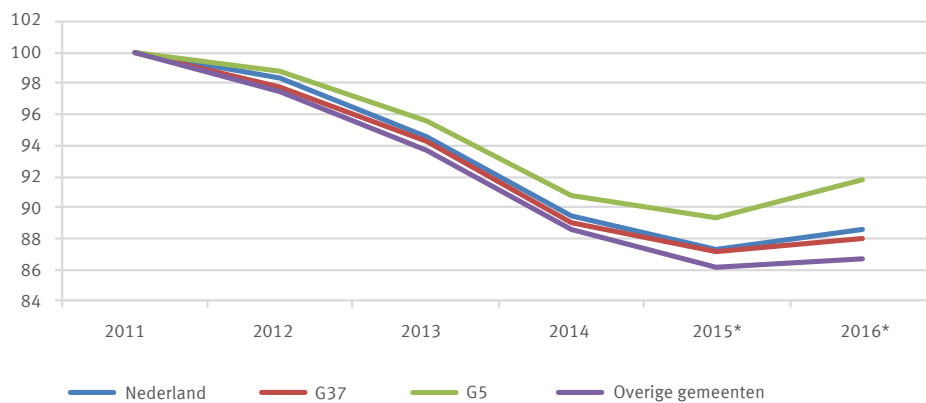
## Bevolkingsontwikkeling 2011 - 2016



	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Nederland	100	100,4	100,7	101,0	101,5	101,9
G37	100	100,6	101,0	102,5	103,5	103,9
G5	100	101,2	102,0	103,1	104,4	105,6
Overige gemeenten	100	100,2	100,1	99,6	100,0	100,3

Bron: CBS, bewerking Kamer van Koophandel

## Ontwikkeling gemiddelde WOZ-waarde woningen 2011 - 2016



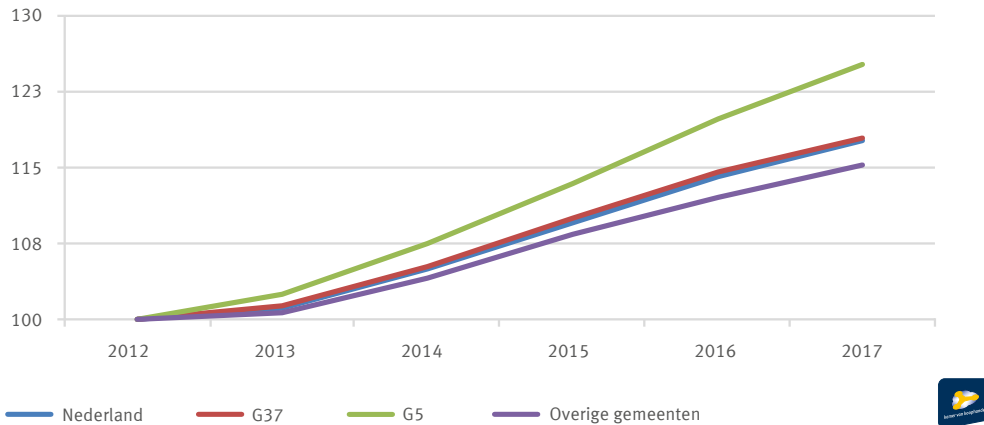
	2011	2012	2013	2014	2015*	2016*
Nederland	100	98,3	94,5	89,4	87,3	88,6
G37	100	97,8	94,2	89,1	87,1	88,0
G5	100	98,8	95,6	90,7	89,3	91,8
Overige gemeenten	100	97,5	93,7	88,6	86,1	86,7

Bron: CBS, bewerking Kamer van Koophandel

\* voorlopige cijfers



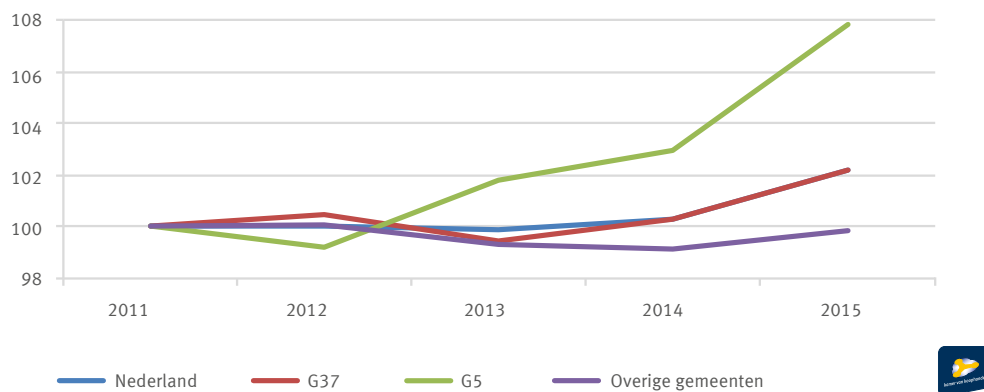
### Ontwikkeling totaal aantal bedrijfsvestigingen 2012 - 2017 (per 1 januari)



	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Nederland	100	101,2	105,0	109,6	114,1	117,7
G37	100	101,4	105,3	109,9	114,5	117,9
G5	100	102,4	107,5	113,4	119,9	125,2
Overige gemeenten	100	100,7	104,2	108,4	112,1	115,3

Bron: Handelsregister, Kamer van Koophandel

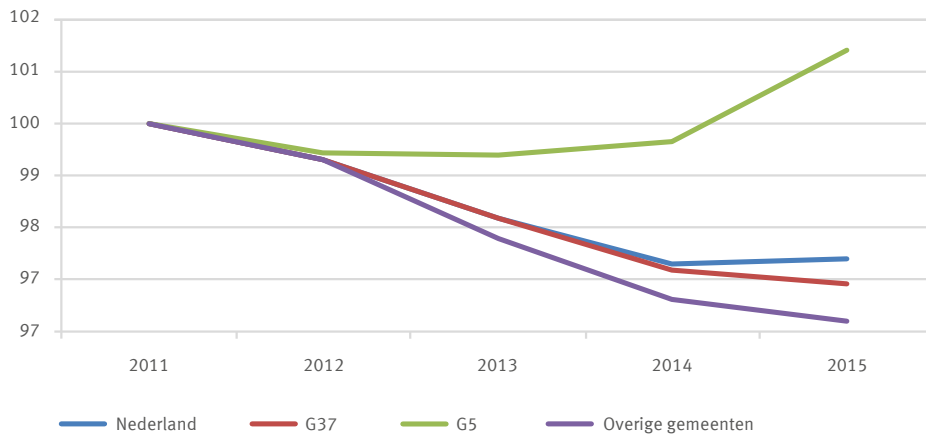
### Ontwikkeling aantal banen Recreatie & Toerisme 2011 - 2015



	2011	2012	2013	2014	2015
Nederland	100	100,0	99,9	100,3	102,2
G37	100	100,5	99,5	100,3	102,2
G5	100	99,2	101,8	102,9	107,8
Overige gemeenten	100	100,1	99,3	99,1	99,8

Bron: Lisa, bewerking Kamer van Koophandel

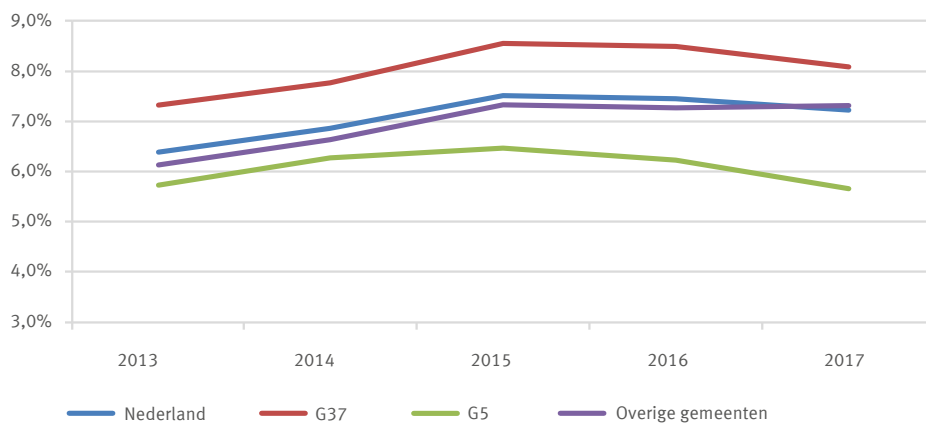
### Ontwikkeling aantal banen 2011 - 2015



	2011	2012	2013	2014	2015
Nederland	100	99,3	98,2	97,3	97,4
G37	100	99,3	98,2	97,2	96,9
G5	100	99,4	99,4	99,7	101,4
Overige gemeenten	100	99,3	97,8	96,6	96,2

Bron: Lisa, bewerking Kamer van Koophandel

### Gemiddeld percentage winkelleegstand 2013 - 2017 (per 1 januari)



	2011	2012	2013	2014	2015
Nederland	6,4%	6,9%	7,5%	7,4%	7,2%
G37	7,3%	7,8%	8,5%	8,5%	8,1%
G5	5,7%	6,3%	6,5%	6,2%	5,7%
Overige gemeenten	6,1%	6,6%	7,3%	7,3%	7,3%

Bron: Locatus

Bekijk het filmpje van de bijeenkomst van 5 april 2017



Deelnemers ontbijtsessie 'Laat stad en regio bruisen' op 5 april 2017 bij Urban Farmers in Den Haag.

➤ “Bij de afspraken tussen de Rijksoverheid en de lokale overheid over het verder ontwikkelen van regio’s, is een goede balans tussen economie en leefbaarheid het uitgangspunt. Steden kunnen zich onderscheiden met onder meer een goed (inter)nationaal woon-, werk- en ondernemersklimaat. De stedelijke regio’s met bruisende binnensteden. In alle gevallen kunnen investeringen hiervoor tegelijkertijd worden gebruikt voor klimaat- en energiedoelen. Dit kan bijvoorbeeld met CO2-neutrale woningen en schoolgebouwen, efficiënte en schone stadsdistributie, lokale energieopwekking en -opslag en moderne vormen van mobiliteit. Dit vraagt om nieuwe samenwerkingsverbanden, waarbij overheden, ondernemers en maatschappelijke partners de handen ineen slaan.”

Jan van Zanen, VNG

Gezamenlijke visie van

